

Ольга Федорчук

**МЕЛОДИЧНІ ТИПИ ЛЮБОВНОЇ ПІСНІ «ОЙ ЗВІДСИ ГОРА, ЗВІДСИ ДРУГАЯ»
В ЗАХІДНОМУ ПОДІЛЛІ**

У статті зроблена спроба типології мелодичних варіантів пісні «Ой звідси гора, звідси друга», які побутують в терені Західного Поділля в контексті аналогічних варіантів всієї української етнічної території, враховуючи синхронно-діахронний рівень.

В українській музичній фольклористиці все більшу увагу привертають ті питання, які пов'язані з дослідженням варіантної природи народної пісні, зокрема її мелосних розгалужень. До цього часу українські вчені-етномузикознавці вже намагалися звернути увагу на варіативний (варіантний та варіаційний) розвиток народних пісень. Серед них – С.Людкевич, К.Квітка, В.Гошовський, О.Правдюк, С.Грица, А.Іваницький, О.Смоляк. Найбільший внесок у вивчення цього питання зробила С.Грица. Зокрема, її вчення про пісенну парадигму¹ дає можливість розглядати різні рівні споріднення варіантів однієї пісні у часовому та просторовому відношеннях. Але пісенний матеріал в основному розглядався в межах цілої етнічної території, що не дало можливості поглянути на природу функціонування пісні в межах одного етнографічного регіону, тобто спостерігати специфіку її локального побутування.

Мета статті – виявити мелодичні варіанти любовної пісні «Ой звідси гора, звідси друга», які побутують у Західному Поділлі останнім часом, та спробувати зробити типологію їхніх мелосних ознак на основі синхронного та діахронного рівнів.

Однією з найбільш поширених у співочому середовищі Західного Поділля є любовна пісня «Ой звідси гора, звідси друга»². У досліджуваному регіоні її знають майже усі співаки старшого покоління і можуть наспівати у декількох відмінних один від одного варіантах.

Найпоширенішими серед них є варіанти типу А (умовно назвемо їх протяжними³). Їх в основному виконують чоловіки. Це дає підстави стверджувати, що варіанти цього типу у досліджуваному регіоні належать до чоловічого репертуару, а це є незаперечним доказом того, що вони були привнесені у західноподільське середовище пізніше.

Щоби простежити шляхи привнесення у досліджуване середовище пісенного варіанта типу А, треба зіставити його з відповідними аналогами, які побутували на початку ХХ ст. у різних етнічних зонах⁴. У цей час (а навіть і швидше) варіанти цього типу найактивніше побутували на території центрального Поділля (Кам'янецький та Летичівський повіти) та Полісся (Бердичівський, Борзенський та Радомишльський повіти). Зокрема, у другій половині ХІХ та на початку ХХ ст. аналогічні варіанти у цих місцевостях зафіксували такі збирачі народної творчості, як А.Постоловський [8, 60], Л.Плосайкевич [7, 37], Марко Вовчок [6, 16]. Споріднені варіанти можна побачити і в інших збірниках, зокрема у О.Рубця з Полтавщини [2, 165], В.Ступницького з Харківщини [9, 25], О.Бігдая з Кубані [4, 228] та ін. До речі, у збірнику «Галицько-руські народні мелодії» Й.Роздольського-С.Людкевича споріднений варіант зафіксований лише у с. Плетеничі Перемишлянського повіту Львівської області (див. приклад 1).

¹ Більш детально з матеріалом про пісенну парадигму можна познайомитися у книзі С.Й.Грици «Мелос української народної епіки» (К.: Наук. думка, 1979. – С. 38-46.).

² Функціонування даної пісні в Західному Поділлі активне і широке. Вона часто виконується як протяжна і маршова при першій нагоді: на весіллях, на різних забавах та гуляннях, при домашніх рукодільних роботах та при походах весільних свит. Її часто можна почути в репертуарі весільних музикантів. Тут вона виступає у жанрі польки та вальсу.

³ В основі умовної назви типу лежить виконавський характер та середовище, у якому виконується пісня.

⁴ За основу пізнавального коду споріднення варіантів ми беремо структуру силабомелодичного ритму.

МУЗИЧНА ФОЛЬКЛОРИСТИКА

Приклад 1.

 О. Смоляк . Західне Поділля, 1984р.
 А зві-ци го-ра, зві-ци дру-га-я, по- між ти-ми го-ронь-ка-ми схо-ди-ла зо-ря.

 Й.Роздольський - Людкевич. Галичина, 1902р.
 І зві-дси го-ра, зві-дси дру-га-я, ме-жити-ми го- ро-нька-ми я-сна- я зо-ря.

 А. Постолювський. Центральне Поділля, 1906 - 1922р.
 Ой зві-дси го-ра, зві-дси дру- га- я, по-між ти-ми го-ронь-ка-ми я- сна-я зо-ря.

 Д. Ревуцький. Волинь, 1904р.
 І сю-ди го-ра, і ту-ди го-ра, по- між ти-ми го-ро-нька- ми я-сна-я зо-ря.

 В. Ступницький. Слобожанщина, 1929р.
 По той бік го-ра, по цей бік го-ра, по- між ти - ми кру-ти-ми го-ра-ми схо- ди-ла зо-ря.

 А. Бігдай. Кубань, 1897р.
 І по сей бік го-ра, і по той бік го-ра, по- між ти - ми кру-ти-ми го-ра-ми схо-ди- ла зо-ря.

Вищезазначене дає підстави висунути найбільш вірогідну гіпотезу щодо способу привнесення даного мелодичного типу у західноподільське співоче середовище. Вона аргументується тим, що у 1920 р. територія Західного Поділля була окупована військами Червоної армії, багато воїнів якої були представниками східноукраїнських співочих традицій. Вони, на нашу думку, й привнесли у західноподільський край «протяжний» мелодичний тип, що за своїми стилевими ознаками є явним представником східноукраїнської співочої традиції.

Менш вірогідними щодо привнесення варіанта типу А у досліджуване середовище є книжна та мандрівна традиції. Оскільки перша через відсутність аналогічних варіантів у друкованих нотних збірниках (маємо на увазі збірники народних пісень М.Лисенка, М.Леонтовича, К.Стеценка, П.Демуцького, К.Квітки та ін.) мало ймовірна, а друга була позбавлена активних міжрегіональних спілкувань аж до 1939 р. через наявність державного кордону.

Якщо зіставити різночасові варіанти пісні «Ой звідси гора, звідси другая», записані в Захід-

ному Поділлі Й.Роздольським (1902 р.) та О.Смоляком (1988 р.), то можна констатувати, що вони мало змінилися як на словесному, так і на структурному рівнях. У сучасних варіантах повністю збережена як сюжетна матриця, так і мовленнєва лексика (структурний рівень позбавлений розгляду через відсутність аналогічного вихідного мелодичного варіанта). Їхній мелосний склад можна аналізувати лише завдяки записам сучасних варіантів. Насамперед впадає в поле зору ритмічна форма строфи, що представлена двома версіями: перша – $5+5 / (4+4+5) 2$, а друга – $5+5 / (4+6+5) 2$, хоча метрика в обох варіантах ідентична (у четвертому пісенному коліні шестискладник появляється за рахунок дроблення двох чверток на восьмі). До речі, найбільш поширені у західноподільській співочій традиції варіанти зі структурою строфи $5+5 / (4+6+5) 2$.

Сучасним варіантам пісні «Ой звідси гора, звідси другая» у західноподільській співочій традиції притаманні дві різні ладові структури – плагальне поєднання двох тетраходів (чотирьом зразкам із восьми) та іонійський тетраход із приставними нижньою субквартою та верхньою секундою. Перша ладова структура належить наддністрянській співочій традиції (села Печорна та Торське), а друга – іншим районам Західного Поділля (Тернопільському, Тербовлянському, Гусятинському та Підволочиському).

Варіанти типу А багаті й мелодичними відмінами. Найбільш варіабельними виступають експозиційні та кадансові елементи.

Силабомелодичний ритм сучасних варіантів пісні «Ой звідси гора, звідси другая» типу А в порівнянні з місцевим першоджерельним повністю авгментований. Це надає мелодії широкої наспівності (недарма у досліджуваному нами співочому середовищі варіанти цього типу функціонують переважно як протяжні застольні пісні).

Сучасним варіантам пісні «Ой звідси гора, звідси другая» властиве двоголосе, а то й триголосе виконання (печорнівський варіант). Це вказує на пріоритет гармонічного способу мислення реципієнтів над модальним, хоча на початку ХХ ст. у досліджуваному регіоні домінував модальний спосіб мислення реципієнтів.

Поширеними у Західному Поділлі виявилися пісенні варіанти пісні «Ой звідси гора, звідси другая» типу Б – «вальсові»¹. Вони побутують у всіх без винятку районах досліджуваного регіону. Мелодії варіантів цього типу знають співаки як середнього, так і старшого покоління.

Якщо порівняти сучасні варіанти цієї пісні із записами Й.Роздольського, то можна відчутти деякі зміни на мелосному рівні. Зокрема, цікаві трансформаційні процеси відбулися у структурі силабомелодичного ритму варіантів аналізованого нами типу Б, особливо в експозиційній частині мелострофи. Якщо перше і друге пісенні коліна вихідного варіанта поєднують у собі анапест і ямб, то відповідні синтаксичні групи сучасних варіантів трохейовані. Одним словом, ритміка сучасних варіантів «вальсового» типу позбулася іноетнічних (передусім польських) впливів і набрала стабільних (відповідно до свого функціонального призначення) метричних рис.

Серед записів Й.Роздольського в Західному Поділлі найбільшу увагу привертає ямбізований ритм, що зустрівся у печорнівському та торському варіантах. Ця силаборитмічна структура найчастіше спостерігається у польській співочій традиції. Це дає підстави стверджувати, що варіанти даного типу передусім чужоплемінного походження. Цьому твердженню сприяють відсутність аналогічних ритмів у сучасному пісенному масиві Західного Поділля, а також і географія їхнього поширення: майже усі споріднені варіанти пісенного типу Б поширені у західних етнографічних зонах України і навіть за її межами: с.Пантна (Лемківщина) [5, 82], смт.Свалява (Закарпаття) [3], с.Бачка (Югославія) [7, 30] (див. приклади 2).

¹ Варіанти цього типу в Західному Поділлі в основному виконують весільні музиканти як вальс, одночасно супроводжуючи гру співом.

МУЗИЧНА ФОЛЬКЛОРИСТИКА

Приклад 2.

О. Роздольський. Західне Поділля, 1901р.

А

Ой ві-тти го-ра, йа ві-тти дру-га, ме-жи ти-ми го-ро-нька-ми я-сна-я зо-ря.

О. Смоляк. Західне Поділля, 1984р.

Б

Ой ві-тти го-ра, йа ві-тти дру-га, ме-жи ти-ми го-ро-нька-ми я-сна-я зо-ря.

О. Роздольський. Покуття, 1902р.

В

Ой ві-тти го-ра, ой ві-тти дру-га, ме-жи ти-ми го-ро-нька-ми я-сна-я зо-ря.

Д. Андрейко. Західна Галичина, 1902р.

Г

А зві-дси го-ра, зві-дси дру-га-я, ме-жи ти-ми го-ро-нька-ми я-сна-я зо-ря.

М. Кречко. Закарпаття, 1959р.

Д

Ой зві-дси го-ра, зві-ти дру-га-я, ме-жи ти-ми го-ронь-ка-ми я-сна-я зо-ря.

Звертаючи увагу на мобільні процеси, які відбулися в системі структурування, зауважимо, що вони переважно позбавлені значних змін. Як вихідні, так і сучасні варіанти споріднені синтаксичною будовою мелострофи. Для них характерна структура $5^{+5}/_{4+4+5}$.

Для варіантів типу Б характерна спільність і ладових структур. У західноподільському співочому середовищі вони представлені двома модифікаціями: плагальним поєднанням двох іонійських тетраходів та іонійським октавним звукорядом.

Виходячи із ладової двоякості, варіанти типу Б мають дещо відмінні й мелодичні контури. Це особливо відчутно у їхніх експозиційних та кадансових компонентах (див. приклади 2).

Із 20 варіантів, записаних у Західному Поділлі в різний час, 2 репрезентують мелодичний тип В. Треба зауважити, що варіанти цього типу зустрічаються лише серед сучасних записів (у пісенному репертуарі початку ХХ ст. вони відсутні). Усе це дає підстави віднести варіанти типу В до напливових. Зіставлення споріднених варіантів, які зустрічаються в наукових збірниках¹, із побуто-

¹ Див.: Збірники народних пісень Й.Роздольського-С.Людкевича «Галицько-руські народні мелодії». – Т.22. – № 872 (с.Поршна Львівського повіту), № 873 (с.Стратин Березанського повіту), № 874 (с.Рожнів Бродівського повіту); П.Бажанського «Русько-народні галицькі мелодії». – 1906. – 3 сотня. – № 244 (м.Станіслав), № 245 (с.Ростоки – Буковина); Ф.Колесси «Пісні з Галицької Лемківщини». – 1929. – № 223 (с.Устя Руське – Лемківщина); Українські народні пісні в записах П.Майбороди. – К.: Муз. Україна, 1986. – С.87; Пісні Тернопільщини / Упоряд.: С.Стецьмащук, П.Медведик. – К.: Муз. Україна, 1989. – С.315 (с.Жабиня Зборівського району).

МУЗИЧНА ФОЛЬКЛОРИСТИКА

ючими в досліджуваному нами середовищі дають можливість простежити за траєкторією входження цього мелодичного типу в західноподільську співочу традицію. Аналітичні дані підтверджують, що варіанти мелодичного типу В походять із східних теренів України. Адже з усіх зафіксованих у різних наукових збірниках дев'яти споріднених варіантів сім репрезентують східноукраїнські співочі традиції.

Усе сказане вище дає право висунути дві гіпотези щодо входження варіантів даного мелодичного типу у західноподільське співоче середовище. Перша і найбільш вірогідна – через друковану нотну літературу, яка, у зв'язку з національно-культурним відродженням на початку ХХ ст. пересилалася із великої України на західні її терени й активно використовувалася керівниками хорових колективів у концертній діяльності. Зокрема, популярними в цей час серед західноукраїнської інтелігенції були збірники М.Лисенка, К.Стеценка, Я.Степового, П.Демуцького та ін. До речі, варіанти досліджуваного мелодичного типу В і фігурують у цих збірниках. Друга гіпотеза могла базуватися на привнесенні споріднених варіантів у західноподільське середовище воїнами Червоної армії – представниками східноукраїнських співочих традицій.

Розглядаючи структуротворчі компоненти різнотериторіальних варіантів типу В, треба зауважити, що вони виступають на рівні близького споріднення (ідентична будова силабомелодичних ритмів, мелостроф, ладових каркасів, метрики. Видозмінені лише деякі мотиви у мелострофах, зокрема в других пісенних колінах (див. приклад 3).

Приклад 3.

О. Смоляк . Західне Поділля, 1984р.

А По той бік го-ра, по той бік дру-га, по-між ти - ми кру-ти-ми го-ра-ми схо-ди-ла зо-ря.

М. Лисенко. Центральна Україна, 1896р.

Б По той бік го-ра, по сей бік го-ра, по-між ти - ми кру-ти-ми го-ра-ми схо-ди-ла зо-ря.

В. Ступницький. Слобожанщина, 1926р.

В По той бік го-ра, по сей бік го-ра, по-між ти - ми кру-ти-ми го-ра-ми схо-ди-ла зо - ря.

П. Демуцький. Східне Поділля, 1928р.

Г По сей бік го-ра, по той бік го-ра, по-між ти - ми кру-ти-ми го-ра-ми схо-ди-ла зо-ря.

Зазначимо, що для пісенних варіантів цього типу порівняно з варіантами інших типів притаманна генетична стабільність у своєму розвитку. Найактивнішим стимулом у цьому є, на нашу дум-

МУЗИЧНА ФОЛЬКЛОРИСТИКА

ку, маршовий характер, який здатний за своєю природою до міцної консервації структурних ланок.

На початку ХХ ст. у західноподільському співочому середовищі активно побутували варіанти пісні «Ой звідси гора, звідси друга» типу Г («полькові»). Їх записав Й.Роздольський у 1901 р. у с.Лисівці від жіночого голосу, а в с.Печорна – від чоловічого. Серед сучасних варіантів лише один, записаний О.Смоляком в с.Добровляни Заліщицького району Тернопільської області від П.І.Зубик (1898 р.н.), має генетичні риси споріднення (аналогічний силабомелодичний ритм). Усі інші структурні елементи різняться: модифікувалися формотворчі елементи мелострофи, іншими стали ладовий нахил (замість іонійського квінтакорду із субквартою – еолійський квінтакорд), інтонаційні поля (див. приклад 4).

Приклад 4.

О. Роздольський. Західне Поділля, 1901р.

Ой ві-дти го-ра, йа ві-дти дру-га, ме-жи ти-ми го-ро-нька-ми, ме-жи ти-ми
го-ро-нька-ми, я-сна-я зо-ря, я-сна-я зо-ря, я-сна-я зо-ря.

О. Роздольський. Західне Поділля, 1901р.

Ой ві-тти го-ра, йа ві-тти дру-га, ме-жи ти-ми го-ро-нька-ми, я-сна-я зо-ря.

О. Смоляк. Західне Поділля, 1987р.

♩ ≈ 100 - 104

Ой зві-дти го-ра, йа ві-дти дру-га, ме-жи ти-ми го-ро-нька-ми, я-сна-я зо-ря.

Треба зауважити, що сфера побутування мелодичних варіантів типу Г обмежується лише територією Галичини. Підтвердженням цього є 15 споріднених варіантів, які зафіксовані лише у збірниках, що представляють галицький терен. У наукових збірниках, що представляють інші регіони України, аналогічні мелодичні варіанти відсутні.

Як показав аналіз, у Західному Поділлі до останнього часу збереглися чотири типи мелодичних варіантів пісні «Ой звідси гора, звідси друга», які побутують у сучасному співочому середовищі. Якщо мелодичний тип Г в основному характеризується автохтонними ознаками (зустрічається переважно у збірниках, що репрезентують західноподільський край), то інші – напливового походження. У західноподільське співоче середовище вони прийшли переважно мандрівними шляхами. Вони могли адаптуватися через привнесену друковану нотну літературу, шкільні посібники та підручники. Їх могли привнести воїни Червоної армії – вихідці із східноукраїнських співочих традицій, а пізніше – через засоби масової інформації: радіо та телебачення. Все це дає підстави стверджувати, що місцеве співоче середовище стає більш відкритим і має можливість оперувати більшою кількістю мелодичних варіантів із інших етнографічних територій, тобто все більше стає гетерогенним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грица С.Й. Мелос української народної епіки. – К.: Наук. думка, 1979.
2. Двести шестнадцать народных украинских напевов / Записал и издал А.И.Рубец. – М.: Печатня П.Юргенсона, 1872.
3. Закарпатські народні пісні / Упоряд. М.Кречко. – Ужгород: Закарпатське обласне вид-во, 1959.
4. Материали к изучению Кубанского казачьего Войска: Песни кубанских казаков для одного голоса с акомпанементом фортепиано, собраны А.Бигдаем. Вып. 6. – М., 1897.
5. Народні пісні з Галицької Лемківщини / Тексти і мелодії зібрав, упорядкував і пояснив др. Ф.Колесса. – ЕЗ. – Т.39-40. – Львів, 1929.
6. Народні пісні у записах Марка Вовчка: двісті українських пісень / Упор., післямова і прим. О.І.Дея. – К.: Муз. Україна, 1979.
7. Наша пияня: Рукописний збірник народних пісень. – Ч.1. // Українські народні мелодії / Зібрав і зредагував Зіновій Лисько. – Т.1. – Нью Йорк, 1967.
8. Постоловський А. Рукописний збірничок народних пісень з Поділля, записаних у роках 1906-1922 // Українські народні мелодії (Зібрав і зредагував Зіновій Лисько). – Т.1. – Нью Йорк, 1967.
9. Ступницький В. Пісні слобідської України. Фонографічний запис. – Харків: Держ. вид-во України, 1929.

Olga Fedorchuk

THE MELODIC TYPES OF UKRAINIAN FOLK-SONG «OY, ZIDSY GORA, ZIDSY DRUGAYA» IN THE WESTERN PODILLYA

The article tries to make the typology of melodic variants of the song «Oy, zidsy gora, zidsy drugaya», which exists on the territory of the Western Poillya in context of analogical variants of the whole Ukrainian ethnic territory taking into consideration the synchronic-diachronic level.

Олена Дудар

**СТИЛЬОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІРО-ЕПІЧНИХ ПІСЕНЬ СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ФОЛЬКЛОРНИХ ЕКСПЕДИЦІЙ)**

Стаття висвітлює сучасні процеси побутування балад, записаних протягом 2001-2004 рр. у Східному Поділлі (Хмельницька обл.). Тут зроблений порівняльний аналіз балад, записаних у досліджуваному регіоні із іншими, хронологічно віддаленими їхніми версіями.

В процесі сучасних етномузикологічних студій з поміж усіх етнографічних регіонів музичний фольклор Хмельницької області (Східне Поділля) ще недостатньо привертає увагу українських дослідників. Питома вага існуючих розвідок стосується лише поетичного тексту фольклорних жанрів. Тому існує потреба поповнення фонду східноподільського музичного фольклору та виявлення його стильових особливостей.

Чотири з половиною століття відділяє нас від першої фіксації балади «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш?», що була надрукована в чеській граматиці Яна Благослава (1550-1560 рр.). Спорадично зразки цього жанру можна зустріти у виданнях XVII-XVIII ст. На початку XIX ст. баладні сюжети трапляються серед записів пісень З.Доленги-Ходаковського, М.Максимовича, Вацлава Залеського, М.Костомарова та ін. Дослідженням балад займалися О.Потебня, К.Квітка, Ф.Колесса, І.Франко, В.Гнатюк. Найпомітнішими в сучасній українській етномузикології є праці С.Грици [1], О.Дея [2], П.Лінтура [13]. Останнім часом дослідженням музичного боку східноподільських ліро-епічних пісень фольклористи майже не займаються.